

UDK 27-275 -735:061.233:343.1

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 5. 10. 2010.

Prihvaćeno za objavljivanje: 25. 11. 2010.

DR. JURAJ ŽERJAVIĆ – »SPIRITUS AGENS« IZBORNOGA POKRETA I »BUNE« U MARIJI BISTRICI 1892. GODINE?!

Jasna TURKALJ, Zagreb

Nastavljajući istraživanje o političkoj djelatnosti svećenika pravaške političke orijentacije dr. Jurja Žerjavića, župnika u Mariji Bistrici, autorica na osnovi suvremene periodike i relevantne literature rekonstruira »bunu«, odnosno izgrede puka u Mariji Bistrici u vrijeme izbora za Hrvatski sabor 1892. godine. Budući da se u središtu zbivanja oko »bune« koja se događala uoči i nakon izbora narodnoga zastupnika za stubički izborni kotar našao istaknuti pravaš i marija-bistrički župnik dr. Žerjavić, koji je zbog prvog izgrede koji se dogodio uoči izbora 29. svibnja 1892. osuđen je na mjesec dana zatvora, događanja u Mariji Bistrici prerasla su u aferu koja je i Stranci prava i Neodvisnoj narodnoj stranci poslužila kao ilustracija »žalosnih« prilika u kojima su se odvijali izbori za Hrvatski sabor u Banskoj Hrvatskoj.

KLJUČNE RIJEČI: *saborski izbori, 1892., Marija Bistrica, Stranka prava, župnik dr. Juraj Žerjavić, »buna«, presude.*

Uvod

Dr. Juraj Žerjavić, župnik u Mariji Bistrici i podarhiđakon kotara stubičkog, već se 1880-ih godina isticao među svećenicima pravaške političke orijentacije.¹ Premda se u histori-

¹ Dr. Juraj Žerjavić rođen je u Zlataru 13. travnja 1842. od oca Andrije i majke Josipe pl. Kállay. Na krštenju su mu kumovali Ivan Knauz i Terezija pl. Bogathy. Nakon pučke škole, koju je završio u Zlataru, pohađao je gimnaziju u Zagrebu. Po završetku gimnazije poslao ga je nadbiskup Juraj Haulik u Rim, gdje je kao pitomac Germanicum od 1862. do 1869. studirao na Gregorijani te završio filozofiju i bogoslovlje i bio promaknut na čast doktora filozofije. Za svećenika je zaređen 7. srpnja 1868., a po povratku iz Rima 9. svibnja 1869. namješten je za kapelana u župi sv. Petra u Zagrebu i nadstojnika u nadbiskupskom oratoriju. Od 1871. bio je i profesor na klasičnoj gimnaziji, gdje je predavao latinski, hrvatski, njemački te povijest i zemljopis. Osim toga napisao je dr. J. Žerjavić i više znanstvenih radova: 1870. *O postanku čovječje duše*, *Nepogrešljivost papina* i *Placetum regium* te *Čovjek majmun* 1872.–1873. u dva sveska, u kojem kritizira Darwinovu teoriju o podrijetlu čovjeka. Pisao je i za *Katolički List*. Nakon smrti župnika Mirka Tumpića, a na prijedlog barunice Klotilde Hellenbach rođ. pl. Jelačić, nadbiskup Josip Mihanović Žerjavića je 1874. godine imenovao župnikom u Mariji Bistrici. Među brojnim djelima mladog župnika svakako istaknuti treba proširenje i obnavljanje župne crkve u Mariji Bistrici prema nacrtu bečkog arhitekta Friedricha von Schmidta, a pod nadzorom njegova učenika Hermana Bolléa između 1879. i 1882. godine. Djelomično izgrađena na starim

ografiji političko djelovanje marijabistričkog župnika kao uglednog prvaka Stranke prava spominje tek od 1890. godine,² dr. J. Žerjavić imao je tada iza sebe već višegodišnji pravaški »staž«. Nakon što je na izborima za Hrvatski sabor 1884. glasovao za kandidata Stranke prava, baruna Gjuru Rukavinu, dr. Žerjavić je 1886. položio kauciju za pravaško političko glasilo *Hrvatska*, čime je pokazao da je mnogo više od običnog pravaškog pristasa. U vrijeme izbora 1887. režimske *Narodne Novine* ističu da se župnik Žerjavić »provrkao u biesna Starčevićanca«. Afera s trideset mandata ponuđenih uoči izbora pravašima za suradnju s Khuenovom Narodnom strankom za župnikovim stolom u Mariji Bistrici ukazuje na istaknuto mjesto dr. Jurja Žerjavića u Stranci prava 1887. godine. Političko djelovanje, ugled i utjecaj u Stranci prava 1890-ih bili su nastavak političkog puta za koji se marijabistrički župnik opredijelio, koliko je sada poznato, 1884. godine.³ Upravo njegovo političko djelovanje u drugoj polovini 1880-ih imalo je za posljedicu da je već 1890. godine pripadao užem krugu prvaka Stranke prava, što je vidljivo iz podatka da je 10. prosinca 1890. bio među članovima Stranke prava⁴ koji su potvrdili ulazak Josipa Franka⁵ u stranku.

temeljima, crkva je proširena u neorenesansnom stilu, podignute su nove arkade, a župni je dvor proširen. Slikara koji će crkvu ukrasiti prema njegovu istančanom ukusu pronašao je Žerjavić u Ferdi Quiquerezu, čije su slike u Mariji Bistrici onodobni kritičari popratili pohvalama, uvrštavajući ih u njegove najbolje radove. Godinu dana nakon posvećenja oltara župne crkve začasni prisjednik Duhovnog stola i župnik u Mariji Bistrici dr. Juraj Žerjavić imenovan je 1884. godine »redovitim podarcidjakonom kotara Stubičkog«. Podupirući prosvjeđivanje naroda, Žerjavić je dao podići nove pučke škole u Lazu i Globočecu. Pomagao je obilno sva hrvatska kulturna društva te brojne siromašne đake. Godine 1910. predao je Vladi zakladnicu kojom svoju kuću u Zagrebu, vrijednu 200 000 kruna, daruje hrvatskom narodu za podizanje Tehničkog fakulteta u Zagrebu. Osim svoga svećeničkog posla bavio se i politikom, a njegov je župni dvor bio stjecište istaknutih pravaša onoga vremena. Nakon raskola Stranke prava 1895. pristao je uz maticu stranke, tzv. domovinaše (po glasilu *Hrvatska Domovina*). Vrhunac njegova pravaškog političkog djelovanja bio je 1897. izbor za narodnoga zastupnika u izbornom kotaru s biralištem u Krapini. Umro je 1910. godine, a sprovod je vodio sveučilišni prof. dr. Antun Bauer. Isprućaju dr. Žerjavića nazočili su izaslanici grada Zagreba, Društva sv. Jeronima, Matice hrvatske, Sveučilišta te brojni svećenici, narodni zastupnici i prijatelji. Dr. Josip BUTORAC, *Marija Bistrica 1209–1996; Povijest župe i prošteništa*, Marija Bistrica, 1996., str. 83–84; Vjekoslav NORŠIĆ, *Povijest župe Bl. Dj. Marije u Zlataru*, Zagreb, 1942., str. 115–117; Fran PLEVNJAK, *Prilozi za kulturnu povijest svećenstva hrvatskog*, Zagreb, 1910., str. 476–477.; Mijo KORADE, »Sveta Stolica i kršćanska Hrvatska«, u: *Bit ćete mi svjedoci: Ivan Pavao II ponovno u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998., str. 38; Antonija K. CVIJILIĆ, »Ferdo Quiquerez (17. III. 1845–12. I. 1893.)«, *Hrvatsko Kolo*, knj. XII., Zagreb, 1931., str. 137–138; »Domaće vijesti«, *Sloboda*, 16. 5. 1884./112.; Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava*, Zagreb, 2001., str. 71; *Hrvatska Domovina*, »Izborni uzpjesi«, »Brzjavi o izborih«, 21. 5. 1897./116., »Naši dopisi – U Krapini, dne 23. svibnja 1897. (Izbor g. dra. Jurja Žerjavića)«, 29. 5. 1897./122.

² Mirjana GROSS, *Izvorno pravaštvo: ideologija, agitacija, pokret*, Zagreb, 2000., str. 530–531, 612, 750, 779, 822–824; S. MATKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 34, 37, 58, 71, 87, 200, 250, 293.

³ Opširnije vidi: Jasna TURKALJ, »Prilog životopisu pravaša dr. Jurja Žerjavića župnika u Mariji Bistrici (1874.–1910.)«, *Croatia christiana periodica*, br. 54., Zagreb, 2004., str. 123–132.

⁴ Prema klupskom zapisniku ulazak Franka u Stranku prava osim J. Žerjavića potvrdili su: Ante Starčević, Fran Folnegović, Ivan Banjavčić, Dragutin Pisačić, Grga Tuškan, Fran Pevalak, August Harambašić, Eugen Kumičić, Vjekoslav Fleišer, Gjuro Jakčin i Stjepan Boroša.; S. MATKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 34.

⁵ Josip Frank, odvjetnik i političar, rođen je 1844. u Osijeku (umro 1911.). Doktorirao je na Pravnom fakultetu Bečkog sveučilišta 1868., a u Hrvatsku se vratio dok su se još osjećale posljedice ustanka u Rakovici 1871. i progona pravaša. Uključio se u politički život, bavio se izdavanjem novina i poduzetništvom. Osamdesetih godina 19. st. njegova politička karijera počinje se povezivati sa Strankom prava, čijim je članom postao 1890. godine. Uz konkretne razlike u političkim razmišljanjima, Frankove težnje za vodstvom velikim su dijelom pridonijele raskolu Stranke prava. Čista stranka prava, kojoj je Frank bio vođa, osnovana je koncem 1895. godine. S. MATKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 23–36, 341.

Premda su katolički svećenici, župnici i kapelani, koji su pristajali uz Stranku prava, već 1880-ih bili izloženi snažnom pritisku i svjetovne i crkvene vlasti, dr. Žerjavić je, iako su protiv njega vođene istrage i 1886. zbog polaganja jamčevine za *Hrvatsku* i glasovanja za pravaškog kandidata na izborima 1884., tek 1892. osjetio posljedice svoga političkog djelovanja. Događaj(i) zbog kojeg je završio pred sudom, a potom i u jednomjesečnom zatvoru zbio se u vrijeme izbora za Hrvatski sabor, a režimske političke novine izvještavale su o njemu tijekom lipnja 1892. kao o »buni« u Mariji Bistrici, ističući da je »spiritus agens« izbornome pokretu i izgredima seljaka bio župnik Žerjavić.⁶

Izbori za Hrvatski sabor 1892. godine

Posljednja sjednica prethodnog saziva Sabora održana je 13. svibnja, a novi saborski izbori raspisani su već za 30. i 31. svibnja te 1. i 2. lipnja 1892. godine. Bili su to prvi izbori koji će se provesti po Khuenovu Izbornom redu iz 1888., kojim je suženo i dotad ograničeno izborno pravo i uvedena »izborna geometrija« u službi politike.⁷

Za razliku od 1887., kada je sklopljena izborna koalicija opozicijskih stranaka Stranke prava, Neodvisne narodne stranke, Stranke saborskoga središta (Centruma) i Srpske samostalne stranke, Stranka prava odlučila je na saborske izbore 1892. izaći samostalno. Neodvisna narodna stranka odlučila je apstinirati od izbora 1892. godine, ističući da u Hrvatskoj »niti je izborna agitacija onakova, kakva je u drugim zemljama, niti se izbori obavljaju onako, kako u drugim zemljama«.⁸ Sa sastanka na koji je Klub Neodvisne narodne stranke pozvao svoje povjerenike iz cijele zemlje upućen je manifest pristašama stranke »da se ne upuštaju u izbornu borbu, da nepostavljaju kandidate i da neglasuju«, jer se ne smije dopustiti da »zastupnici budu estafažom i igračkom onih, koji hoće da plaštom ustavnosti zaodjenu absolutizam«.⁹ Vijesti koje su stizale iz raznih dijelova Hrvatske, a u kojima su najčešće ponavljane riječi bile »globe, oružnici, osude, zatvori«, tek su nago-viještavale, prema pisanju *Obzora*, tragediju koja će se dogoditi u dane izbora.¹⁰ Apstinencija je, po sudu »obzoraša«, jedini način da se svijet upozna s prilikama u Hrvatskoj i da se razotkriju oni koji se igraju parlamentarizma.¹¹ Premda su i pravaši uoči izbora bili svjesni da su zapreke službenog aparata slobodi izbora »kolosalne«, odstup neodvišnjaka protumačili su u *Hrvatskoj* njihovom spoznajom da su nemoćni »proti sve većoj pravaškoj bujici«. Apstinencija obzoraša olakšala je, isticalo se, položaj Stranke prava, koja se na izborima ne mora boriti protiv dva protivnika, već samo protiv režimske Narodne stranke.¹²

⁶ »Iz suda. Ustanak u Mariji Bistrici i tamošnji župnik dr. Žerjavić«, *Narodne Novine*, 18. 6. 1892./138. Na izgrede u Mariji Bistrici kratko se osvrće Mirjana GROSS u: *Izorno pravaštvo, nav. dj.*, str. 750 (bilj. 75).

⁷ O Khuenovoj izornoj reformi opširnije vidjeti: Nives RUMENJAK, *Srpski zastupnici u Banskoj Hrvatskoj: okvir za kolektivnu biografiju 1881.–1892.*, Zagreb, 2003., str. 161–178.

⁸ »Izbori raspisani«, *Obzor*, 17. 5. 1892./113.

⁹ »Narode!«, *Obzor*, 20. 5. 1892./116.; Vidi: M. GROSS, *Izorno pravaštvo, nav. dj.*, str. 749.

¹⁰ »Zaključak neodvisne narodne stranke«, *Obzor*, 21. 5. 1892./117.

¹¹ »Saborski izbori«, *Obzor*, 1. 6. 1892./125.

¹² »Izborni pesimizam«, *Hrvatska*, 27. 5. 1892./121.

Sastanak u vezi s predstojećim izborima, kojem je prisustvovao 81 istaknuti član Stranke prava iz Banske Hrvatske, održan je u Rijeci 27. i 28. travnja 1892. godine.¹³ Sastavljen je proglas kojim se izbornike poziva, usprkos činjenici da uz postojeći izborni zakon i način na koji se on provodi još nije moguća pobjeda volje naroda, da ispune »dužnost prema svojoj domovini, pa makar izabrali i neznatnu manjinu saborskih zastupnika.«¹⁴ Među potpisnicima pravaškoga izbornog proglasa »Hrvatski izbornici!« od 27. travnja, uz još 13 svećenika, nalazi se i dr. Juraj (Gjuro) Žerjavić. Osim na Riječkoj konferenciji, znatna zastupljenost svećenika može se uočiti i među kandidatima Stranke prava na izborima 1892. godine. Od 42 člana Stranke prava, koji su, prema podacima prikupljenima iz pravaškog političkog tiska, kandidirani u 44 izborna kotara, osmorica (19%) bili su svećenici.¹⁵ Više svećenika među svojim kandidatima na saborskim izborima Stranka prava imala je samo 1884., kada se među 42 kandidata u 53 izborna kotara nalazilo 11 svećenika (26%), dok se na izborima 1887. broj svećenika među pravaškim kandidatima bitno smanjuje, pa među 24 pravaška kandidata u 28 izbornih kotareva nalazimo samo dvojicu svećenika (8%).¹⁶ Na ponovno jače aktiviranje svećenika pravaške političke orijentacije prilikom izbora 1892. svakako je utjecala i smrt kardinala Josipa Mihalovića (1891.), koji je tijekom 1880-ih prijetio i kažnjavao svećenike zbog njihova opozicijskog, a osobito pravaškog opredjeljenja. No, iako je položaj zagrebačkog nadbiskupa bio upražnjen, pa svećenici pravaši nisu očekivali snažan pritisak crkvenih vlasti, režim je bio spreman vrlo oštro reagirati na političku djelatnost i agitaciju svećenika članova i pristaša Stranke prava. Ban Khuen je već na izborima 1884., a posebno 1887. pokazao zavidan talent i veliku energiju u izbornim makinacijama i zlouporabama, a represivne metode koje je tada primjenjivao bio je 1892. spreman i pojačati da bi ponovio uspjeh koji je postigao u »pacifikaciji« Hrvatske 1887. godine.

Izborni rezultati 1892. bili su doista trijumf režimske Narodne stranke. Od 88 zastupničkih mjesta, jer grad i kotar Rijeka ni na ovim izborima nisu htjeli birati svoje zastupnike, Narodna stranka osvojila je 78, Stranka prava osam,¹⁷ a dva zastupnika dobila je Srpska samostalna stranka.

Pravaška je *Hrvatska* i tijekom izbornih dana javljala o »bezakonju«, »obćem pritisku«, djelovanju »žandara i pandura« i korištenju nasilnih metoda, no najviše su pozornosti javnosti privukle priče koje su od početka lipnja 1892. počele kolati o zbivanjima, odnosno

¹³ Na Riječkoj konferenciji, kojoj su nazočili vodeći pravaši Banske Hrvatske te sva tri istaknuta pravaša iz Dalmacije, nisu nazočili Ante Trumbić, Ivo Prodan, Frano Supilo te istarski pravaši Matko Laginja i Vjekoslav Spinčić jer su sudjelovali u Radu Carevinskog vijeća. Na sastanku se raspravljalo o jedinstvenome stranačkom programu i boljem ustroju stranke. Opširnije vidi: M. GROSS, *Izvorno pravaštvo, nav. dj.*, str. 745–746; Marijan DIKLIĆ, *Pravaštvo u Dalmaciji do kraja Prvoga svjetskog rata*, Zadar, 1998. str. 184–186.

¹⁴ »Hrvatski izbornici«, *Hrvatska*, 21. 5. 1892./117. U istom broju *Hrvatske* Središnji je odbor Stranke prava objavio imena pravaških kandidata u 36 izbornih kotareva. Sljedećih dana, od 23. 5. do 1. 6. 1892., *Hrvatska* je objavila imena kandidata u još osam izbornih kotareva. *Hrvatska*, »Hrvatski izbornici!«, 23. 5. 1892./118; 24. 5. 1892./119; 25. 5. 1892./120.; 28. 5. 1892./122.; »Izborne vesti«, 1. 6. 1892./125.

¹⁵ »Hrvatski izbornici«, *Hrvatska*, 21. 5. 1892./117; 23. 5. 1892./118; 24. 5. 1892./119; 25. 5. 1892./120.

¹⁶ Opširnije vidi: Jasna TURKALJ, *Pravški pokret 1878.–1887.*, Zagreb, 2009., str. 274–277, 280–281, 408–409, 411–412.

¹⁷ Od pravaša izabrani su: Ante Starčević u Delnicama, Erazmo Barčić u Bakru, Ivan Banjavčić u Karlovcu, Gjuro Jakčin u Jastrebarskom, Josip Frank u Sisku i Križu, Mile Starčević u Sv. Ivanu Zelina, Dragutin Grdenić u Križevcima. *Hrvatska*, 4. 6. 1892./128.

kako su režimske novine javljale »buni«, u Mariji Bistrici, čiji je glavni akter bio župnik dr. Juraj Žerjavić. Upravo zbog činjenice da se u središtu zbivanja našao jedan od najuglednijih članova Stranke prava, ujedno i župnik u Mariji Bistrici, događanja u zagorskom prošteništu prerasla su u aferu koja je i Stranci prava i Neodvisnoj narodnoj stranci poslužila kao ilustracija prilika u Banskoj Hrvatskoj za vrijeme izbora 1892. godine.

Kronologija zbivanja u Mariji Bistrici od 29. svibnja do 12. lipnja 1892.

U izbornom kotaru s biralištem u Stubici kandidat Stranke prava bio je Gjuro pl. Bedeković, veleposjednik iz Bedekovčine,¹⁸ a protukandidat mu je bio narodnjak Petar pl. Junković, otac stubičkoga kotarskog predstojnika Julija pl. Junkovića.¹⁹ Izbori su u Stubici održani 30. svibnja, a zastupnikom u Hrvatskom saboru izabran je P. Junković, koji je osvojio 141 glas, dok je za Bedekovića glasovalo 60 izbornika. Izvještavajući 2. lipnja o rezultatu izbora u Stubici *Narodne Novine* donijele su i prve vijesti o »buni« u Mariji Bistrici, koju su, prema sudu dopisnika režimskoga glasila, izvele pristaše pravaškoga kandidata dan prije izbora ne bi li mu na taj način osigurale izbornu pobjedu. Glavnim je krivcem proglašen župnik Žerjavić, jer je »neposredni povod« zbivanjima koja su uslijedila bila njegova propovijed na nedjeljnoj misi 29. svibnja, tijekom koje je, prema navodima dopisnika *Narodnih Novina*, rekao da su se Hrvati prodali Mađarima, »da za taj narod nije vrijedno ništa raditi«, da je to zadnje proštenje koje će se održati u Mariji Bistrici itd. Osim Žerjavića, narod je, ističe se, na pobunu huškao i njegov kapelan Nagel.²⁰

Prema dopisima iz Marije Bistrice, izvještajima s glavne rasprave protiv župnika dr. J. Žerjavića i glavne rasprave protiv 49 seljaka sudionika nemira koje su objavljivale *Narodne Novine*, *Hrvatska* i *Obzor*, prvi su se nemiri u Mariji Bistrici dogodili 29. svibnja 1892., dan uoči izbora narodnog zastupnika za stubički izborni kotar, kada je netko uoči nedjeljne mise u arkadama crkve u Mariji Bistrici zalijepio izborni proglas kandidata Stranke prava Gjura Bedekovića.²¹ Nakon što je o tome obaviješten, općinski načelnik Šimun Ivak naložio je općinskom blagajniku Josipu Toriću da »cedulju« skine i odnese u općinsku zgradu, što je i učinjeno. Ubrzo nakon mise, kada su došli na trg, župljani su zapazili da je izborni proglas skinut. Kada se saznalo tko je to učinio, »po prilici 300 ljudi«²² pošlo je tražiti Torića najprije u ured, a zatim u krčmu, gdje se on nalazio u društvu načelnika Ivaka i vođe oružničke postaje u Mariji Bistrici Petra Cindrića. Uz veliku viku, »vičuć naročito: 'Oduzeli ste nam glasove', 'dajte naše pravice i cedulju', 'onaj koji je cedulju skinuo, neka ju opet pribije', (...), 'prodali ste nas Magjarom', 'canjkari imaju glas, a mi ne'« itd., zahti-

¹⁸ »Hrvatski izbornici!«, *Hrvatska*, 21. 5. 1892./117.

¹⁹ »U stubičkom kotaru«, *Hrvatska*, 16. 7. 1892./161.

²⁰ »Saborski izbori. U Stubici«, *Narodne Novine*, 2. 6. 1892./126.

²¹ Branitelj 49 seljaka sudionika »bune« dr. Ivan Ružić u završnoj je riječi ustvrdio da izborni proglas nije bio prilijepljen »na arkadah u crkvi«, nego na vanjskom zidu župničkih prostorija koje okružuju crkveni dvor i samu crkvu koja je usred dvorišta. Na taj zid na koji su i prije lijepljeni proglassi, a koji gleda prema trgu u Mariji Bistrici, bio je, prema Ružićevoj tvrdnji, zalijepljen i Bedekovićev izborni proglas. »Govor dra. I. Ružića u obranu optuženih žitelja iz Marije Bistrice pri glavnoj razpravi dne 10 t. mj.«, *Hrvatska*, 12. 11. 1892./259.

²² Prema navodima dopisnika *Narodnih Novina* radilo se o 800 ljudi. »Iz suda. Ustanak u Mariji Bistrici i ta- mošnji župnik dr. Žerjavić«, *Narodne Novine*, 18. 6. 1892./138.

jevali su prosvjednici od Torića da im vrati Bedekovićev izborni proglas, štoviše da im ga i pročita, što je on i učinio, te da ga ponovno zalijepi tamo odakle je skinut.²³ Prosvjednici su se ipak zadovoljili time da im proglas bude vraćen, pa su ga oni sami ponovno prilijepili na zid. U optužnici protiv 49 sudionika nemira ističe se da se oni ni nakon što im je proglas vraćen nisu razišli, nego su nastavili vikati i prijetiti, pa su načelnik i blagajnik u strahu od fizičkog nasilja i bojeći se za svoje živote morali pobjeći preko vrta. »Taj siloviti odpor buntovnikah« trajao sve dok oko podne Cindrić nije doveo »oboružanu momčad«.²⁴ Iako je povod izgređima bilo skidanje izbornoga proglaša kandidata Stranke prava, već 29. svibnja bilo je i povika okupljenog puka protiv načelnika kao i zahtjeva da ga se smijeni.²⁵

Prema navodima optužbe, poslije prvih nemira proširio se glas među narodom da treba smijeniti općinskog načelnika i druge činovnike, jer će inače opet doći do pobune. To se i dogodilo 6. lipnja 1892. Na Duhovski ponedjeljak opet se pred općinskom zgradom, nakon mise koju je služio župnik Žerjavić, skupilo »više stotina ljudi«, a dio je i ušao u zgradu tražeći marvinske putnice za sajmove u Belcu i Zlataru. U optužbi ističe se da je traženje marvinskih (stočnih) putnica bila tek izlika za okupljanje, jer »većina te rulje nije imala blaga«, a osim toga bio je blagdan, kada se marvinske putnice ne izdaju.²⁶ U zgradi su se tada nalazili načelnik, blagajnik i četiri oružnika s nabijenim puškama, koje su bili spremni upotrijebiti.²⁷ Jedan od prosvjednika koji su ušli u općinsku zgradu prilijepio je Bedekovićev proglas na zid izvikujući ime kandidata Stranke prava na minulim izborima. »Zatim čule su se prietnje: 'idemo po proštace', 'prislonimo lojtre, pak ćemo tako gore', 'Boga vam Vašega, ne budu Vas uvijek žandari čuvali', 'Biti će od Vas gulaša', (...), 'birat ćemo svaki mjesec činovnike' itd.«, a oni koji su pokušavali smiriti prosvjednike bili su, prema navodima optužnice, napadnuti. »Buntovnici« su se razišli tek oko podne, nakon što je došao vod vojnika.²⁸ Drugi dan stigao je u Mariju Bistricu vojnički *brachium* od pola satnije, no zadržao se u mjestu samo jedan dan jer izgreda više nije bilo.²⁹

Pravaška *Hrvatska* »senzacionalne viesti« koje se pronose Zagrebom »o neakvih događajih u Mariji Bistrici« spominje tek 11. lipnja, ali ni tada ne spominje događaje od 29. svibnja, nego navodi da se »tamošnje pučanstvo« molbama, odnosno tužbama protiv tamošnjeg činovništva obratilo na vladu tražeći »lieka proti njima«.³⁰ Prema pisanju pravaškoga glasila glavni su razlozi nezadovoljstva puka način na koji su sastavljane izborne listine i proveden izbor narodnoga zastupnika te ponašanje tamošnjega općinskog načelnika Š. Ivaka, koji se toliko »omrazi narodu da tamo sav svijet iz jednoga grla vapi, da se

²³ »Iz sudnice. Glavna razprava proti 49 ljudi radi tobožnje bune u Mariji Bistrici«, *Hrvatska*, 9. 11. 1892./256; »Sudnica. Razprava radi događaja u Mariji Bistrici.«, *Obzor*, 9. 11. 1892./256.

²⁴ *Isto*.

²⁵ Tijekom glavne rasprave neki su optuženici priznali da su tražili smjenu načelnika Ivaka. »Iz sudnice. Glavna razprava proti 49 ljudi radi tobožnje bune u Mariji Bistrici (Nastavak)«, *Hrvatska*, 10. 11. 1892./257.

²⁶ »Iz sudnice. Glavna razprava proti 49 ljudi radi tobožnje bune u Mariji Bistrici«, *Hrvatska*, 9. 11. 1892./256.

²⁷ »Iz sudnice. Glavna razprava proti 49 ljudi radi tobožnje bune u Mariji Bistrici (Svršetak)«, *Hrvatska*, 11. 11. 1892./258; »Iz suda. Ustanak u Mariji Bistrici i tamošnji župnik dr. Žerjavić«, *Narodne Novine*, 18. 6. 1892./138.

²⁸ »Iz sudnice. Glavna razprava proti 49 ljudi radi tobožnje bune u Mariji Bistrici«, *Hrvatska*, 9. 11. 1892./256.

²⁹ »Iz suda. Ustanak u Mariji Bistrici i tamošnji župnik dr. Žerjavić«, *Narodne Novine*, 18. 6. 1892./138.

³⁰ Seljaci su zamolili dr. J. Franka da im sastavi pritužbu protiv načelnika. »Iz sudnice. Glavna razprava proti 49 ljudi radi tobožnje bune u Mariji Bistrici (Svršetak)«, *Hrvatska*, 11. 11. 1892./258

taj načelnik odstrani«. Ivak je, ističe se u pravaškom glasilu, dao zatvoriti osmoricu ljudi koji su tražili marvene putnice za vašare 7. lipnja u Belcu i Zlataru pod optužbom da su se došli buniti.³¹

Nakon zbivanja 6. lipnja podnesena je prijava Državnom odvjetništvu u Zagrebu, a Kraljevski sudbeni stol uputio je kao suca istražitelja Franju Pinterovića, koji je u Mariju Bistricu stigao upravo kada je 12. lipnja treći put došlo do nemira.³² Toga dana, nakon nedjeljne mise, »mnogo puka« skupila se pred općinskom zgradom da poslušaju, kao što je to bio običaj, »razne naredbe puka«, koje im je proglasio općinski bilježnik. Nakon što je proglas pročitan, okupljeni se nisu razišli, već su počeli vikati: »Netrebamo načelnika, dole s njim«, »imat ćemo svakoga mjeseca novog načelnika i činovnike«, »Magjarom su nas prodali, samo šnjimi van« itd., no Pinterović ih je uspio smiriti te su se razišli.³³

Za vrijeme istrage koju je Pinterović vodio o nemirima, a tijekom koje se veći broj žitelja Marije Bistrice našao u zatvoru u Stubici, došao je iz Zagreba u Bistricu i državni odvjetnik Tomo pl. Kraljević i podnio prijavu Kraljevskom kotarskom sudu u Stubici protiv župnika dr. Jurja Žerjavića zbog prekršaja »razprostiranja lažnih uznemirujućih viesti«³⁴, počinjenog tijekom propovijedi na nedjeljnoj misi 29. svibnja 1892. godine.³⁵

Glavna rasprava protiv dr. J. Žerjavića i događanja koja su uslijedila

Rasprava protiv župnika Žerjavića zakazana je pred Kr. kotarskim sudom u Stubici već za 15. lipnja 1892., budući da je u prijavi naznačeno kako se postupak treba provesti sa »što većim pospješenjem«.³⁶ Raspravu je vodio kotarski sudac Alfred Biscontini, a optuženi župnik dr. Žerjavić došao je u pratnji svoga branitelja zagrebačkog odvjetnika dr. Josipa Franka.

Optužba je teretila Žerjavića da je tijekom propovijedi riječima: »Jer vi znadete, da crkva imade svojih neprijateljah i to svakim danom sve više i od svih stranah se na nju navaljuje, pa bi moglo to biti i zadnje svečano proštenje« prouzročio ogorčenje u narodu, a pričalo se i da će kip Marijin biti odnesen u Mađarsku te da su svemu krivi općinski činovnici. Zbog toga je svjetina dva puta navalila na općinsko poglavarstvo, pri čemu se vikalo da su činovnici prodali Hrvatsku Mađarima. Budući da je župnik došao u sukob s općinskim poglavarstvom zbog izbora koji je 30. 5. održan za stubički kotar i da dopušta da još i danas

³¹ »Što se zbiva u Mariji Bistrici«, *Hrvatska*, 11. 6. 1892./133.

³² »Iz sudnice. Glavna rasprava proti 49 ljudi radi tobožnje bune u Mariji Bistrici«, *Hrvatska*, 9. 11. 1892./256; »Iz suda. Ustanak u Mariji Bistrici i tamošnji župnik dr. Žerjavić«, *Narodne Novine*, 18. 6. 1892./138.

³³ *Isto*.

³⁴ »§ 308. Koj javnim razglašivanjem (prijavi, javnim govoru itd.) raznosi ili dalje razprostire glas, koji je lažan i kojim se uznemiruje javna sigurnost, bez dovoljnih razloga, s koji bi ga smatrao kao istin, budu drugo takovo tobožnje proročanstvo. Krivac je prekršaja i kaznit se ima strogim zatvorom od osam dana do tri mjeseca« (*Hrvatski zakoni, knjiga XV, Kazneni zakon, Kazneni zakon o zločinu, prestupcih i prekršajih od 27. svibnja 1852. sa Zakoni od 17. svibnja 1875. o porabi tiska, o sastavljanju porotničkih imenika i o kaznenom postupku u poslovima tiskovnih, preinačenim zakonom od 14. svibnja 1907. o promjeni tiskovnih zakona i sa zakoni i naredbama koji se na nje odnose ter sa rještibam Kr. stola sedmorice i Vrhovnog suda u Beču, treće izdanje*, ur. Dr. Josip ŠILOVIĆ, Zagreb, 1908., str. 298).

³⁵ »Iz suda. Ustanak u Mariji Bistrici i tamošnji župnik dr. Žerjavić«, *Narodne Novine*, 18. 6. 1892./138.

³⁶ »Glavna rasprava proti dru. Jurju Žerjaviću, župniku u Mariji Bistrici«, *Hrvatska*, 17. 6. 1892./137.

na ulazu u crkvu visi plakat kandidata Stranke prava, optužba je smatrala da je prekršio § 308. Kaznenoga zakona i da postupak protiv njega treba što prije provesti jer je narod još uvijek uzrujan. Nakon čitanja optužbe pozvan je da se očituje o svojoj krivnji župnik Žerjavić. Izjavio je kako se ne smatra krivim te istaknuo da navedeni predmet ne spada u nadležnost tog suda i da ne može priznati njegove kompetencije u stvari koja spada samo pred njegovu savjest i duhovnu službu. Pokušavajući objasniti što je mislio reći spornom rečenicom, Žerjavić je istaknuo da je u propovijedi upućivao narod na pristojno ponašanje tijekom proštenja, i to zato da spriječi nepodopštine koje su se prije događale te da je naglasio kako možda više neće biti *svečano* proštenje, a ne da više uopće neće biti proštenja. Po njegovu sudu narod nakon mise nije bio uznemiren zbog njegovih riječi, nego zbog skinutoga izbornog proglasa kandidata opozicije i zbog nepravilnosti u izbornim listama kojima su im uskraćena izborna prava, tj. mnogi izbornici nisu bili uvršteni u njih.³⁷

Nakon što je glavni svjedok optužbe učitelj Ivan Španović dao iskaz, pročitani su iskazi još petorice svjedoka optužbe, a zatim su svjedočila četiri svjedoka obrane. Premda je župnikov branitelj dr. Frank tražio da se presluša još više od 90 svjedoka, sudac je taj zahtjev odbio, a iskaze svjedoka obrane, Tome Piska, Gjura Papića, Janka Platužića i Tome Mesara, sud nije uvažio jer su se, kako se navodi u presudi, nalazili pod istragom zbog »zločina bunjenja«.³⁸

Usprkos naporima dr. Josipa Franka da dokaže neutemeljenost optužbe, Žerjavić je 15. lipnja 1892. proglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora od mjesec dana, koja se pretvara u globu od 300 for. u korist uboške zaklade općine Marija Bistrica.³⁹ Zbog priziva Državnoga odvjetništva Sudbeni stol u Zagrebu ukinuo je globu i osudio Žerjavića na strogi zatvor od mjesec dana, jer se za prekršaj po par. 308 može izreći samo kazna strogog zatvora u trajanju od osam dana do tri mjeseca, a koja se po zakonu ne može pretvoriti u globu.⁴⁰

Izricanje presude stubičkoga kotarskog suda nije, međutim, značilo i kraj problema, odnosno pritisaka na marijabistričkog župnika. Već 17. lipnja 1892. zbog »poznate bune« upućen je iz Zagreba vojnički *brachium* od šezdeset momaka te pratećih časnika koji su trebali biti razmješteni u Mariji Bistrici te selima Laz i Podgorje.⁴¹ Prema važećim propisima *brachium* se morao ravnomjerno rasporediti u mjestu, no to ovaj puta nije učinjeno, već je svih dvadeset momaka i dvojicu časnika koji su bili određeni da ostanu u Mariji Bistrici na stan i hranu morao primiti župnik Žerjavić. Vojnici su najprije bili smješteni pod sušu na slamu i sijeno, ali je nakon par dana došao dopis da se moraju smjestiti u sobe za svećenike u arkadama. Osim toga troškove *brachiuma*, koje je trebala snositi općina ili, ako su poznati, krivci pobune, također je morao platiti Žerjavić. Općinsko poglavarstvo naložilo mu je u tri navrata da, pod prijetnjom ovrhe, uplati ukupno 1000 for. u ime

³⁷ »Glavna razprava proti dru. Jurju Žerjaviću, župniku u Mariji Bistrici«, *Hrvatska*, 17. 6. 1892./137. Vidi: PRILOG 1.

³⁸ »Iz sudnice«, *Hrvatska*, 20. 6. 1892./139.

³⁹ *Isto*.

⁴⁰ »Zagreb, 15. srpnja.«, *Hrvatska*, 15. 7. 1892./160.

⁴¹ Prema Naputku od 11. kolovoza 1876. »svrha brachiuma jest podupirati javne oblasti, da jim se time pruži materijalna sila proti silovitu odporu, poduzetu proti zakonitim odredbam i službenu poslovanju njihovu«. *Sbornik zakona i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Godina 1876.* (Komad I.-XXXVIII. Br. 1.-99.), Zagreb, 1877., str. 642.

troškova *brachiuma*, a dvadeset for. u iste svrhe morao je uplatiti i kapelan Mirko Lovrinšek.⁴² Da se radilo o doista znatnoj svoti, čak i za župnika jedne od najbogatijih župa u Hrvatskoj, kao usporedba može poslužiti podatak da je Proračunom o potrebi i pokriću samouprave kraljevinah Hrvatske i Slavonije za 1891. godinu za plaću jednog ravnatelja ili učitelja na gimnaziji predviđena svota od 900 for. godišnje.⁴³ *Hrvatska* je isticala da se najviše »može računati po 20 novč. na dan i momka u ime opskrbnog troška, što iznosi na dan 12 forintih« za svih 60 vojnika u čitavoj općini. Imajući u vidu svotu koju je Žerjavić morao uplatiti proizlazi »da je brachium opredieljen na tri mjeseca«. ⁴⁴ Zanimljiv je i podatak da je općinsko poglavarstvo 23. lipnja, nakon žalbe vojnika na hranu, »uljudno pozvalo« župnika Žerjavića da vojnicima poslužuje dobru i zdravu hranu, priprijetivši mu istodobno da će se momčad u suprotnom na njegov trošak nastaviti hraniti u gostionici.⁴⁵

Zbog svega navedenog došao je 25. lipnja, vjerojatno na poziv župnika Žerjavića, u Mariju Bistricu narodni zastupnik i odvjetnik dr. Josip Frank, ali je istoga dana dobio nalog koji je u ime povjerenika *brachiuma* izdao, iako za to nije bio ovlašten, izaslanik županije Malvić. Sadržaj naloga bio je: »Po nalogu gospodina povjerenika brachiuma pozivate se da s mjesta obćinu Marija Bistrica napustite i da se iz područja ove obćine izgubite pod prijetnjom poduzeća strožijih mjerah.« Usprkos prosvjedima, dr. Frank je po nalogu Malvića u pratnji oružnika ispraćen do mjesta Laz na granici općine.⁴⁶

Prema sudu pravaškoga glasila, »ključ« svih ovih pojava u predizborno i postizborno vrijeme treba tražiti u namjeri političkih protivnika da izazovu Stranku prava te »da za smutnje, koje bi mogle nastati usljed razdraženosti duhovah« okrive pravaše.⁴⁷

Glavna rasprava protiv 49 optuženih zbog nemira u Mariji Bistrici

Pred Sudbenim stolom u Zagrebu započela je 9. studenoga 1892. glavna rasprava protiv 49 sudionika izgređa u Mariji Bistrici krajem svibnja i u lipnju 1892. godine. Seljaci su, prema optužbi, »počinili zločinstvo ustanka« označeno u § 68. Kaznenoga zakona.⁴⁸ Optužbu je zastupao zamjenik državnog odvjetnika Vidmar, a optužene su branili dr. Ivan Ružić i dr. Marijan Derenčin. Iako je J. Žerjavić u vrijeme početka rasprave u studenom već odslužio svoju zatvorsku kaznu te je raspravi prisustvovao kao slušatelj, marijabistričkog župnika se u sudnici tih dana ipak spominjalo.⁴⁹ U obrazloženju optužbe istaknuto je da uzrok nemiri-

⁴² Dne 20. lipnja morao je Žerjavić uplatiti 58 for. i 42 nov., 24. lipnja 114 for. i 30 nov., a 25. lipnja 827 for. i 28 nov.: »Iz dnevnika Marija-Bistričkoga«, *Hrvatska*, 27. 6. 1892./145.

⁴³ *Sbornik zakona i naredbah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Godina 1891.* (Komad I.-XVIII. Broj 1.–86.), Zagreb, 1891., str. 77.

⁴⁴ »Iz dnevnika Marija-Bistričkoga«, *Hrvatska*, 27. 6. 1892./145.

⁴⁵ *Isto*.

⁴⁶ *Isto*; »Iza zaključka lista«, *Hrvatska*, 25. 6. 1892./144.

⁴⁷ »U stubičkom kotaru«, *Hrvatska*, 16. 7. 1892./161.

⁴⁸ § 68. Kaznenoga zakona glasi: »Zločinstvo ustanka jest sgrnuće više osoba za oprieti se silom poglavarstvu; htjelo se odporom što na silu zadobiti, riješiti se izpunjenja koje dužnosti, ili se htjela tim obezuspješiti koja naredba ili ovrha javne koje zapovjedi, ili kojim mu drago načinom smesti javni mir. (...)«. *Hrvatski zakoni, knjiga XV, Kazneni zakon, nav. dj.*, str. 83.

⁴⁹ *Obzor*, 20. listopada 1892., u rubrici »Domaće viesti«, najavljujući raspravu 9. i 10. studenoga o buni u Mariji Bistrici, ističe da je dr. Juraj Žerjavić kaznu od mjesec dana zatvora »neki dan dovršio«.

ma i pobunama naroda u Mariji Bistrici uoči i nakon izbora za narodnog zastupnika »valja svakako tražiti u župnom domu Marije Bistrice sa župnikom na čelu dr. Jurjem Žerjavićem, pristašom tako zvane 'stranke prava' i njegovog kapelana Antuna Gerbera, koji su pošto po to nastojali, da njihovog kandidata Gjuru pl. Bedekovića za narodnog zastupnika za kotar stubički proturaju«. ⁵⁰ U tom cilju, navodi se, radio je dr. Žerjavić sa svojim drugovima »javno u crkvi i tajno« među izbornicima i neizbornicima da agitiraju i glasuju za pravaškoga kandidata, a kada je izabran P. pl. Junković, oborili su se na općinsko činovništvo smatrajući ih krivcima za svoj poraz. Među dokazima koji najbolje svjedoče da je uzrok pobunama bilo »djelovanje dra. Žerjavića i njegov nemirni duh« ističe se da je među pukom prvi put došlo do nezadovoljstva kada je župnik 25. svibnja pregledavao izborne liste, nakon čega su se pojavili prigovori da su u liste uneseni oni kojima izbornopravo ne pripada, a ispušteni oni kojima pripada. Kao sljedeći dokaz navodi se da je župnik Žerjavić dozvolio da se izborni proglas pravaškoga kandidata 29. svibnja nalijepi na arkadama, čime je crkvu »otvorio širenju pogubnim strastima priprostog zagorskog seljaka«, a potom je svojim već spomenutim govorom uznemirio narod i izazvao događaj koji je uslijedio. Činjenica da su sva tri ustanka u Mariji Bistrici, 29. svibnja te 6. i 12. lipnja 1892., uslijedila nakon mise i nakon što je narod posjećivao župni dvor, smatrani su dovoljnim dokazom da je župnik Žerjavić ustanke nadahnuo svojim riječima i djelovanjem uoči i poslije izbora. U obrazloženju optužbe također se sa žalošću konstatira da optuženi ne žele odati »glavne bunitelje i kolovodje« pa će oni ostati nekažnjeni, »dočim će manje krivce zaslužena kazna stići«. ⁵¹

Tijekom saslušanja optuženi su seljaci uglavnom priznali da su prisustvovali zbivanjima 29. svibnja te 6. i 12. lipnja, da su bili nezadovoljni zbog skidanja proglašenja kandidata Stranke prava i da su tražili od Šimuna Ivaka da odstupi s mjesta općinskog načelnika, ali su poricali da su »bučili« i bilo kome prijetili. ⁵² Još tijekom suđenja župniku Žerjaviću, *Hrvatska* je ukazivala na nepravilnosti, odnosno nezakonite postupke pri sastavljanju izbornih lista. Posebno je istaknut slučaj svjedoka optužbe učitelja Ivana Španovića, koji je, iako ima tek 20 godina, uvršten u izborne liste, dok su izostavljeni nezavisni izbornici koji su imali pravo izbora. ⁵³ I optuženi su seljaci tijekom suđenja svojim iskazima svjedočili da

⁵⁰ »Iz sudnice. Glavna razprava proti 49 ljudi radi tobožnje bune u Mariji Bistrici«, *Hrvatska*, 9. 11. 1892./256; »Sudnica. Razprava radi događaja u Mariji Bistrici«, *Obzor*, 9. 11. 1892./256.

⁵¹ *Isto.*

⁵² Kao sudionici »silovitog odpora« 29. svibnja 1892., a prema iskazima načelnika Šimuna Ivaka i blagajnika Josipa Torića, optuženi su: Stjepan Kunić, Ignjat Čukman, Mijo Čukman, Andro Hajster, Mijo Šćurić, Blaž Meštrović, Petar Kak, Juraj Kozić, Jožo Ležaić, Tomo Mesar, Franjo Pugar, Petar Dupko, Josip Čukelja, Ćiril Gledec, Imbro Boc, Tomo Tomurad, Imbro Petrić, Pavao Hercigonja, Ivan Sviben, Juro Papić, Andro Žižmak i Florijan Puhar. Kao sudionici »ustanka« 6. lipnja 1892. optuženi su: Marko Čukelj, Marko Dianić, Jožo Gabud, Stanko Gabud, Petar Hajnić, Petar Habazin, Martin Habazin, Vid Habazin, Janko Meštrović, Petar Mesar, Andro Paradi, Janko Platušić, Juro Šimunec, Stjepan Čukman, Tomo Pisk, Blaž Babić, Janko Gorički, Valent Obad, Franjo Kušt, Bartol Habazin, Juro Gledec, a od onih koji su optuženi i za »ustanak« 29. svibnja Andro Hajster, Jožo Ležaić, Josip Čukelj, Imbro Boc, Tomo Tomurad, Juro Papić, Andro Čičmak i Florijan Puhar. Kao sudionici ustanka 12. lipnja 1892. optuženi su na osnovi iskaza načelnika Ivaka, bilježnika Pavla Podgorskog i blagajnika Torića seljaci: Stjepan Hercigonja, Andro Jelačić, Luka Kruhak, Franjo Pugar, Stjepan Šustić, Janko Polić, zatim »buntovnici« koji su sudjelovali i kod prvog »ustanka«, i to Petar Dupko, Pavao Hercigonja, Petar Kuka te sudionici bune 6. lipnja Stjepan Čukman, Tomo Pisk, Blaž Babić, Janko Gorički, Valent Obad, Franjo Kušta i Bartol Habazin, a Josip Čukelja sudjelovao je, prema optužnici, u sva tri ustanka. »Iz sudnice. Glavna razprava proti 49 ljudi radi tobožnje bune u Mariji Bistrici«, *Hrvatska*, 9. 11. 1892./256.

⁵³ »Glavna razprava proti dru. Jurju Žerjaviću, župniku u Mariji Bistrici«, *Hrvatska*, 17. 6. 1892./137.

su izborne liste bile »krivo sastavljene«, ali da je bilo i drugih nezakonitosti tijekom provođenja izbora 30. svibnja 1892. Mijo Čukman naveo je da je imao pravo izbora, »ali mu nisu htjeli glasa primiti«, a Andri Čimaku i Joži Gabudu, iako su bili izbornici, uskraćeno je pravo glasovanja jer nisu dobili »cedulju«, bez koje nisu mogli pristupiti izboru. Stanko Gabud istaknuo je da ne zna ima li pravo izbora jer ni on nije dobio »cedulju«, tj. poziv od poglavarstva na izbore, kako je to prije bio običaj, a Stjepan Hercigonja također nije znao reći zašto nema pravo izbora »ove godine«.⁵⁴ Nakon što su saslušani optuženi, a potom i svjedoci, među kojima i dr. J. Frank i njegov solicitor⁵⁵ Ante Popović, koji su svjedočili o velikom nezadovoljstvu naroda načelnikom Ivakom, iskaze su dali općinski blagajnik Torić i dvojica oružnika iz Marije Bistrice. Riječ je zatim dobio državni odvjetnik. Istaknuo je opravdanost optužnice i zatražio da se po njoj sudi, a kao olakotnu okolnost za optužene naveo je da su oni »zavedeni od osoba, koje se kriju iza njihovih ledja« i da su optuženi »ljudi slaboga uzgoja«. Dopisnik *Obzora* iz sudnice zabilježio je da je državni odvjetnik, u trenutku kada je govorio da su seljaci zavedeni, gledao u župnika dr. Žerjavića, koji je sjedio među slušateljima.⁵⁶ Imajući u vidu navedeno obrazloženje optužnice u kojem je kao glavni pokretač zbivanja u Mariji Bistrici istaknut Žerjavić, ne čudi da je dr. Ivan Ružić u završnoj riječi, braneći optužene seljake, znatnu pažnju posvetio i optužbama upućenima na račun marijabistričkog župnika. Nakon što je obrazložio da seljaci ne bi trebali biti optuženi za »zločin ustanka« jer njihova okupljanja nisu imala obilježja koja se traže za »njegov zakonit pojam«, odnosno nije bilo prethodno dogovorenog udruživanja optuženih u »nedozvoljenu svrhu« i u »zloj nakani« da se silom odupru osobama poglavarstva kada one provode neki nalog ili vrše svoju službu, branitelj dr. Ružić je, prekinut od predsjedavajućega Cuculića zbog optužbi upućenih općinskom poglavarstvu u Mariji Bistrici, prešao na »drugo polje«. Poričući sve optužbe upućene dr. Žerjaviću u obrazloženju optužbe, Ružić je istaknuo da riječ ne uzima u ime župnika, nego u ime optuženih župljana koji se ograđuju od toga da su bilo što radili na poticaj Žerjavića, »već jedino prema svomu pravednomu osjećaju«. Doista nema nikakvih opipljivih dokaza, naglasio je Ružić, da bi se župnika objedilo kao začetnika događaja u Mariji Bistrici. Nasuprot poštovanju i ugledu koji Žerjavić uživa u puku, Ružić je zapitao: »Kakovo pak pouzdanje, povjerenje, i kakav ugled uživaju obćinski činovnici naspram narodu?« Odmah je ponudio i odgovor istaknuvši da su općinski činovnici svojim djelovanjem i izazivanjem naroda proigrali svaki ugled i poštovanje. Ponovno opomenut od predsjedavajućeg zbog napada na osobe poglavarstva, branitelj Ružić je izražavajući uvjerenje da će optuženi biti oslobođeni, na kraju svoga govora, između ostaloga, rekao: »Obćinski organi tuže svoje pučane radi umišljenog ustanka; optuženi pako sa svoje strane tuže nje radi njihova izazivanja i protupravnoga postupanja, radi... Istražimo svaki svoju tužbu, pa da vidimo, koju bude pravna svijest i čovječji um odbio ili odobrio!«⁵⁷

⁵⁴ Od 47 optuženih koliko ih je prisustvovalo raspravi, 17 ih se nije izjasnilo o svome pravu izbora, a 19 je izjavilo da nemaju pravo izbora. »Iz sudnice. Glavna rasprava proti 49 ljudi radi tobožnje bune u Mariji Bistrici«, *Hrvatska*, 10. 11. 1892./257.

⁵⁵ Advokatski namještenik koji, za razliku od koncipijenta, nema pravničku naobrazbu.

⁵⁶ »Sudnica. Rasprava radi događaja u Mariji Bistrici. Drugi dan rasprave«, *Obzor*, 11. 11. 1892./258.

⁵⁷ »Govor dra. I. Ružića u obranu obtuženih žitelja iz Marije Bistrice pri glavnoj raspravi dne 10. t. mj«, *Hrvatska*, 12. 11. 1892./259.

Trećega dana, 11. studenoga 1892., proglašene su presude. Zbog događaja od 29. svibnja, kada je došlo do okupljanja pred općinskog zgradom, prilikom čega je od načelnika vikom traženo da se ponovno prilijepi izborni proglas Stranke prava, krivima je proglašeno 15 osoba. U presudi se navodi da su počinili prijestup smetanja javnoga mira označen u § 279 K. z., i to kao sukrivci u smislu § 280 K. z.⁵⁸ Zbog zločina ustanka označenog u § 68 K. z., koji je počinjen 6. lipnja, kada se načelnika i općinske činovnike željelo prisiliti da napuste svoje položaje, krivima je proglašeno 13 osoba. Seljacima koji su proglašeni krivima za navedena djela izrečene su kazne strogog zatvora od tri do pet mjeseci, odnosno tamnice u trajanju od šest do sedam mjeseci, a četvorici je izrečena kazna od 10 mjeseci teške tamnice pooštrene postom u svakom mjesecu.⁵⁹ Ostali su optuženici oslobođeni optužbe. Zanimljivo je da su oslobođeni i Jure Papić i Tomo Pisk, koji su u optužnici navedeni kao glavni poticatelji i kolovođe ustanka, zbog čega su jedino njih dvojica, od 49 optuženih, provela pet mjeseci u istražnom zatvoru, gdje su dočekali i suđenje.

Kao i nakon presude Žerjaviću, kada su isticale da je narod nahuškan i zaveden, pri čemu se nije ostavljalo mjesta sumnji tko ga potiče na »bunu«, režimske su *Narodne Novine* i nakon izricanja kazni pobunjenim seljacima svu krivicu za izgrede u Mariji Bistrici pripisivale Stranci prava. Osporavajući navode *Narodnih Novina*, *Hrvatska* je tvrdila da su izgrede tek posljedica nezadovoljstva puka izbornim rezultatima u stubičkom kotaru, gdje je izabran član Narodne stranke, a ne pravaš, za kojeg je »puk u istinu u ogromnoj većini i bio«. To se, prema sudu pravaškoga glasila, moglo dogoditi jedino zbog krivo sastavljenih izbornih lista iz kojih su ispušteni nezavisni izbornici, a umjesto njih uvršteni ovisni. Upravo je Marija Bistrica, isticalo se, ogledni primjer da nezadovoljstvo naroda nije izazvala pravaška agitacija, nego postupanje općinskog poglavarstva. Stranka prava je s događajima u Mariji Bistrici imala toliko veze »koliko i vrlo poštovani Dalaj-Lama«, zaključuje pravaško glasilo.⁶⁰

Zaključak

Pojačanu političku aktivnost svećenika pravaške političke orijentacije u vrijeme izbora za Hrvatski sabor 1892. režim bana Khuena nije bio spreman mirno promatrati. Iako nije bio istaknut kao kandidat na izborima, dr. Juraj Žerjavić, župnik u Mariji Bistrici i podarhida-kon kotara stubičkog, svakako je spadao u najuglednije članove Stranke prava iz redova katoličkog svećenstva, štoviše pripadao je i užem krugu prvaka Stranke prava. Stoga je na uključivanje Žerjavića u izbornu agitaciju i pružanje potpore kandidatu Stranke prava režim spremno i oštro reagirao. Kazna od mjesec dana zatvora na koju je Žerjavić osuđen trebala je, s jedne strane, biti poruka i opomena ostalim svećenicima koji su podržavali pravaše, dok je, s druge strane, za cilj imala odvratiti marijabistričkog župnika od Stranke

⁵⁸ Vidi: *Hrvatski zakoni, knjiga XV, Kazneni zakon*, nav. dj., str. 282.

⁵⁹ Od četvorice koji su najstrože kažnjeni trojica su proglašena krivima i za prijestup smetanja javnog mira i za zločin ustanka. »Sudnica. Rasprava radi događaja u Mariji Bistrici. Treći dan razprave«, *Obzor*, 11. 11. 1892./258.; »Iz sudnice. Glavna rasprava proti 49 ljudi radi tobožnje bune u Mariji Bistrici (Svršetak)«, *Hrvatska*, 11. 11. 1892./258.

⁶⁰ »Tko je krivac?«, *Hrvatska*, 17. 11. 1892./263.

prava, koju je osim svojim političkim djelovanjem i financijski potpomagao kao župnik jedne od najbogatijih župa u Hrvatskoj. Analizirani politički sudski proces protiv Žerjavića i sudionika navodne bune u Mariji Bistrici prikazan je kao ogledni primjerak pritiska i represivnih postupaka koje je provodio Khuenov režim protiv svojih političkih protivnika devedesetih godina 19. stoljeća u Hrvatskoj.

PRILOG 1.: TUŽBA PROTIV DR. ŽERJAVIĆA I NJEGOVO OČITOVANJE NA IZNESENE OPTUŽBE

»Glavna razprava proti dru. Jurju Žerjaviću, župniku u Mariji Bistrici⁶¹

(...)

Sudac čita tužbu, koja glasi:

Glasom priležećih iskazah Janka ml. Kamenara, Ivana Španovića i Stjepana Langa govorio je župnik dr. Žerjavić dne 29. svibnja t. g. u crkvi Mar. Bistričkoj med ostalim sljedeće: »Jer vi znadete da crkva imade svojih neprijateljah i to svakim danom sve više i od svih stranah se na nju navaljuje, pa bi moglo to biti i zadnje svečano proštenje«.

Obzirom na to, da je ta vijest prouzrokovala ogorčenje u puku, *ter se našlo ljudih, koji su govorili, da će im sada Mariju Bistricu prenieti u Magjarsku*, drugi opet: da su tomu krivi občinski činovnici; obzirom na dalje, da je notorno, da je Župnik Žerjavić došao u sukob sa obč. poglavarstvom *glavno sbog izborah poslanika*, koji se je imao pa se je i obavio dne 30. svibnja za kotar stubički u Zlataru i da župnik Žerjavić još i danas imade i dopušta, da stoji na ulazu u crkvu Marija-Bistričku plakat bivšega kandidata ovoga kotara Bedekovića – danas, kad isti već nikakve vrijednosti ni razloga da bude prilijepljen nema – držim da je župnik Žerjavić gornjom izjavom ogriješio se o ustanovu § 308 k. z. pa mislim slavni sud, da sbog istog proti njemu što većim pospešenjem – jer je narod još uvijek uzrujan – po mogućnosti već sutra postupak provede.

Poslie ove pročitane tužbe zapita sudac tuženoga, što imade na to odgovoriti i da li se smatra krivim?

Dr. Juraj Žerjavić: Ne smatram se krivim, a dužnost mi je izjaviti, da držim, da ova stvar spada samo pred moju savjest i duhovnu službu, a uz sve veliko štovanje, koje imadem prema slavnomu sudu naglasiti mi je, da predmet ovaj nespada pod nadležnost ovoga slavnoga suda i ne mogu priznati kompetencije istog u stvari, gdje sam opostupao samo kao župnik.

Ova izjava bude protokolirana.

Sudac: Izvolite kazati, što ste rekli u crkvi?

Dr. Juraj Žerjavić: Ja sam poslie moje propoviedi naviestio puku, da će za koji dan započeti proštenja i da će kao obično doći mnogo svieta sa svih krajevah. Neka za to narod bude sa stranim svietom susretljiv i gostoljubiv, da kad se kući vrate, sobom ponesu dobru uspomenu i šire dobar glas o gostoljubivosti Hrvatah, a to tim više, jer bi se moglo dogo-

⁶¹ *Hrvatska*, 17. 6. 1892./137.

diti, da će to biti zadnje svečano proštenje, ako ne bi prestalo neprijateljstvo proti crkvi, koje se u posljednjih godinah pojavljuje.

Ja za to nisam mogao koga smutiti ili uznemirivati, jer su moje rieči upravo smjerale na to, da narod bude miran, da se dobro drži, a to izključuje svaku nakanu uznemirivati. Što sam govorio, govorio sam u interesu crkve i svetosti čina, što ga imadem kod ovoga svečanoga obhoda obaviti, a u posljednjih godinah umnožali su se pojavi, koji su u meni probudili zabrinutost, da se ne će moći taj svečeni čin tako obaviti, kako to zahtjeva svetost stvari.

Sudac: Koji su ti vaši razlozi?

Dr. Jur. Žerjavić: Zadnjih godinah otvorila se je pod portalom, gdje se procesije svečano od župnika dočekuju, primaju i dalje u crkvu sprovadjaju, neovlaštena trgovina sa slikami, frulami, drvenimi zdjelami itd, kao takodjer i prosjačenje, a navela ljudih te trgovine i prosjačenja spriečava župniku svečano dočekivanje i uvadjanje procesijah u crkvu.

Kao drugi razlog moram navesti, da je svečano proštenje sa celom pompom i množtvom svećenstva skupčano sa dosta velikim troškom. Nu prošle godine učinjena je proti meni denuncijacija, uslied koje sam morao ja, koji moram nositi sav taj trošak, platiti pod imenom nekakove dohodarine od voska i sviećah svotu od 1138 forintah. Dakako da ja onda ne mogu držati svečano proštenje, jer otkuda takov svečani obhod sa pompom i množtvom svećenstva uzdržavati?

Zatim, javljeno mi je, da će se zabraniti proštenjarom podavati crkvi svieće, koje gore kod te svečanosti, a uslied toga nastao bi opet znatan trošak za me, pa ako sviećah nema, onda i nije onako svečano, kako prije, pa sam to daklem mogao najaviti.

Sudac: Neimate li ništa više navesti?

Dr. Žerjavić: Ja bih imao još jedan važan momenat, ali iz estetičnih razlogah teško mi ga je kazati. Ako mi je dakle dozvoljeno ovo navesti, ja ću to učiniti.

Sudac: Ja si mogu već misliti. Izvolite samo. Valjda vam nečistoće prave.

Dr. Žerjavić: Doista, duša me boli, da to moram kazati. Prošle godine čak u crkvi kraj velikoga oltara osmradio se je netko i ovršio veliku potrebu, a nekako sistematično čine to okolo crkve. Svećenik, kad takova što vidi, mora zaplakati. Samo zloba, kojoj ništa nije sveto može takova što učiniti.

To su bili razlozi, radi kojih sam morao pomisliti, da svečano proštenje, ako bi se to neprijateljstvo tako i dalje pokazalo, obustavim. A time nisam nikoga mogao uznemirivati, jer sam to učinio u takovoj formi, da sam narod mirio, a ne uzrujavao.

Sudac: Ali svjedoci kažu, da je narod bio uzrujan nad vašimi riečmi.

Dr. Žerjavić: Istina, narod je bio uzrujan. Nu niti u crkvi, a niti nad mojim riečmi. Narod je bio uzrujan radi toga, što je obć. poglavarstvo na dan prije izbora dalo skinuti oglasa kandidata opozicije Gjura Bedekovića te nadalje sbog toga, što mnogi izbornici nisu bili unešeni u izbornu listinu.

Sudac: Poslije mise, daklem upravo pod utiskom vaših riečih, sakupio se je narod i navalio na obćinski ured. Daklem se vidi, da je to bilo uslied toga, što ste vi govorili o neprijateljstvu proti crkvi.

Dr. Žerjavić: Ja sam već rekao, zašto je narod navalio na občinski ured, a da su se ljudi uzrujavali zbog mojih rieči, oni nebi navalili na občinski ured nego na mene. Kad su išli od mise, opazili su da je onaj oglas odtrgnut, a radi toga su odmah išli občinskomu uredu. Da je doista samo to, a ne moje rieči, bilo povodom one uzrujanosti, mogu dokazati sa nebrojenimi svjedoci.

(...).«

PRILOG 2.: IZ ZAVRŠNE RIJEČI ŽERJAVIĆEVA BRANITELJA DR. JOSIPA FRANKA

»Glavna razprava proti dru. Jurju Žerjaviću, župniku u Mariji Bistrici⁶²

(Svršetak)

(...)

Branitelj dr. Frank: (...) Akoprem u tužbi nisu rieči g. moga branjenika predočene onako, i u onom savezu, kako ih je on poslie prodike izrekao, ipak ni ovakove netom citirane rieči ne bi bile kadre ustanoviti subjektivni i objektivni učin spomenutoga prekršaja. § 308 kz. bo normira da prekršaj ovaj čini onaj 'koji javnim razglašivanjem raznosi ili dalje razprostire glas, koji je lažan i kojim se uznemiruje javna sigurnost, ne imajući dovoljnih razlogah, s kojih bi ga smatrao kao istinu'. Zakon indi ustanovljuje i traži četiri uvjeta i obilježja, koja se moraju u konkretnom slučaju steći, da se može o tom prekršaju govoriti. Ovi su uvjeti: a) da dotični javnim razglašivanjem *raznosi ili dalje razprostire glas*; b) da je taj glas *lažan*; c) da se *š njim uznemiruje javna sigurnost*, i d) da je dotični to učinio, a da nije imao dovoljnih razlogah, s kojih bi taj glas smatrao istinitim.

Manjka li samo jedan od ovih uvjetah, tada ne može biti govora o tužbi, o krivnji, o kazni. U nazočnom slučaju ne samo da nema sva četiri uvjeta, nego nema niti jednoga.

(...)

Kao prvi uvjet, kako sam razložio, traži zakon, da se javnim razglašivanjem *raznosi ili dalje razprostire glas*. U nazočnom slučaju pako ne može se govoriti o tome, da je moj g. branjenik nešto bud raznosio, bud dalje razprostirao, a još manje, da je raznosio ili razprostirao kakav glas. On je jednostavno vršio svoju funkciju kao župnik, on je naviestio po svojoj dužnosti, da sada počima proštenje i da će to možda biti posljednje svečano proštenje, kako bi on, recimo, naviestio zaruke. To pako ne može se u smislu zakona smatrati raznašanjem ili razprostiranjem kakovog glasa.

Drugi je uvjet da je glas *lažan*. Ničim nije dokazano, da je ono, što je g. župnik, dr. Žerjavić, poslie svoje propoviedi kazao, *lažno*. Ne pojmim upravo kako se tu može o *lažnom* glasu govoriti. Tko danas može kazati, da je moj branjenik neistinu govorio, kada je rekao, da će to možda biti posljednje svečano proštenja. Ta to od njega odvisi. On će na godinu odlučiti prema svim okolnostim, koje tu mogu uplivati, da li će obrzati svečano proštenje.

Treći je uvjet, da se ovim glasom *uznemiruje javna sigurnost*. Ni tog uvjeta ovdje nema. Riečmi g. dr. Žerjavića nije nitko bio uznemiren, a još manje je bila uznemirena sigurnost. Tužba se doduše poziva na iskaze svjedokah, napose svjedoka Ivana Španovića, nu ovim

⁶² *Hrvatska*, 18. 6. 1892./138.

se iskazom nemože podieliti nikakvo vjerovanje. Svi bo svjedoci koji se proti mom branjeniku vode, imadu neki službeni položaj, a njihovi izkazi nose biljeg nečega umjetnoga. Kako si je svjedok Ivan Španović protuslovio, to smo čuli. On obćenito i maglovito govori o 'narodu', da je narod bio uzrujan, da je od 'naroda' sad čuo ovo ovo, sad ono, nu kad sam ga pitao, od koga je to čuo, to nije mogao glede nijedne svoje tvrdnje navesti ime osim imena pandura mahmeta, koji je tobože takodjer bio uzrujan, što da je time posvjedočio, što se je, čuvši župnikove rieči, njemu okrenuo i smijao se. To da je dokaz, da je župnik svojim riečmi *uznemiravao javnu sigurnost!* Žalim što nisu i drugi svjedoci obtužbe tu bili, jer bi mi sigurno i od njih dobili isti utisak nevjerovatnosti, kao i od svjedoka Španovića. Proti ovim donekle službenim osobam, koje već radi ovog njihovog odnošaja stoje pod nekim pritiskom, čuli smo četiri sasma neodvisna svjedoka, koji su svi bili u crkvi te jednoglasno izkazuju, da župnikove rieči nisu nikoga uznemiravale, da je narod te rieči mirno slušao, da nije šaptao, kako je to učitelj tvrdio i da se je sasma mirno razišao. Isto tako svi jednoglasno izkazuju, da je narod tek onda bio uzrujan, kada su izlazeći iz crkve, ljudi opazili, da je plakat opozicionalnoga kandidata Bedekovića bio skinut. U tom pogledu imamo ovdje upravo klasičan dokaz, naime pročitani dopis obćinskoga poglavarstva u Mariji Bistrici, broj 1191. U tom dopisu javlja obć. poglavarstvo kotarskoj oblasti kako je 'u nedelju 29. svibnja za trajanja maše u arkadah izvješten bio oglas opozicionalnoga kandidata g. Gjura pl. Bedekovića' i kako je 'ovo poglavarstvo čim je to dočulo, taj oglas skinulo i spravilo'. Nadalje veli se u dopisu: 'Kad je maša bila svršena, nešto kašnje po prilici oko 10 sati, navali rulja od kojih pedeset osobah u obćinski ured i pitaše za blagajnika Torića, koji da je njihove pravice sa stiene skinuo i odnio, *pa da im to vratiti mora.*'

Dokazano je time podpunoma, da se ljudi nisu uzrujavali zbog župnikove rieči i da nisu tražili da to nesmije biti zadnje proštenje, nego da su bili uzrujani, jer je sa stiene bio skinut po poglavarstvu oglas i tražili su samo to, da se opet izvjesi.

Dopis obćinskoga poglavarstva nadalje pripovieda, kako je rulja kašnje na placu na načelnika navalila i od njega to isto tražila, i kako je rulja zatim pojačana bila na kojih 300 osobah 'koje tada počese na novo sa izbornimi listinami, da su svim izborna prava uzkraćena, kojim to pripada', da je načelnik sviet bez uspjeha mirio.

I ovdje ne tuži se načelnik, da su župnikove rieči narod uznemiravale. Na koncu dopisa obćinsko poglavarstvo veli: 'Odmah poslije maše stalo je pučanstvo propitkivati, što znači, da je župnik u svojoj prodici danas naglasio, da je sada posljednje proštenje.' Ni tu ne veli, da je kod toga propitkivanja tobožnje 'pučanstvo' uznemireno pitalo, što to znači?

I tako punim pravom mogu tvrditi, da ničim nije dokazano, da je bila uznemirena javna sigurnost, obratno da je mojimi svjedoci protivno dokazano. A da slavni sud nije uzkratio preslušanje mojih ostalih svjedokah, proti kojoj odluci si ja dakako pridržajem ništovnu žalbu, siguran sam, da bi svih šezdeset svjedokah jednoglasno potvrdili, da narod nije bio uslied župnikovih rieči uzrujan.

Mi dakle vidimo, da nema ni jednoga od onih uvjeta, koje zakon traži. A glede četvrtoga uvjeta upravo to predleži, da je župnik, g. dr. Žerjavić imao dovoljno razlogah ono navesti, što je naviestio. Te razloge je on naveo. Mi smo o istinitosti tih razlogah svjedoke ponudili, a kad ih slavni sud nije htjeo preslušati, to mora naše navode smatrati istinitimi. A kad je i sam slavni sud osvjedočen o onoj nečistoći, koju je branjenik naveo, i koja odaje

takovu zlobu, da je već ova jedina okolnost dovoljna, da se svečani obhod obustavi, jer si ne možemo pomisliti veće sablazni od takovog pred svetim oltarom izvedenog čina; kad je nadalje abusus⁶³ sa trgovinom, prieteće šteta sa dohodarinom itd. nedvojbeno, onda sigurno bio je veleučeni g. dr. Žerjavić, kao župnik, upravo moralno prisiljen, da naviesti puku, da će to radi pojavivšeg se neprijateljstva, možda biti posljednje svečano proštenje. On je to još učinio takovim blagim načinom da mu to sigurno nitko pravedan, ne samo ne može zamjeriti, već usuprot mora to odobriti.

Ne može za to biti dvojbe, da je moj branjenik posve nevin, pa zato molim, da ga slavni sud blagoizvoli odriješiti. Ako bi ga ipak proti svakomu očekivanju odsudio, to molim, da ga odsudi samo na globu.«

Summary

DR. JURAJ ŽERJAVIĆ – SPIRITUS AGENS OF THE ELECTORAL MOVEMENT AND »REBELLION« IN MARIJA BISTRICA IN 1892

During the elections for the Croatian Parliament in 1892 clergy that supported Croatian Party of the Rights started to openly agitate for this party. One has to bear in mind that during the previous elections in 1887 the Party of the Rights acted in coalition with other opposition parties, and they nominated only two clergymen. On the other hand, at the elections in 1892 the Party of the Rights acted independently and nominated eight priests. This increase of priesthood among the party's candidates partly was the result of the fact that in 1891 cardinal Josip Mihanović has deceased, and this cardinal during 1880s had prosecuted many priests who were politically active; especially if they supported the Party of the Rights. Among these politically active priests there was also dr. Juraj Žerjavić, the parish priest in Marija Bistrica and sub-archdeacon in the Stubica district. Although he was not nominated candidate during these elections, Žerjavić was one of the most prominent clerics among the members of the party, and member of the inner circle of the Party of the Rights. Since Žerjavić had bailed party's political newspapers Hrvatska [Croatia] in 1886, the regime started to investigate him. Still, Žerjavić was not prosecuted until 1892, when he openly supported party's candidate in the Stubica electoral district. Namely, the entire Žerjavić's case was brought to the court of justice exactly during the elections, and regime prosecutor's office maintained that he was spiritus agens of the entire political opposition movement in Marija Bistrica. Moreover, the regime newspapers insinuated that the parish priest of Marija Bistrica was behind all the peasants' rebellion during the elections. At the end Žerjavić was sentenced on one month prison because of his provocation and encouragement of the rebellion during his Sunday sermons. Similarly, during the trial against rebellious peasants, it was pointed out that the chief root of the entire problem was Žerjavić's »restless spirit« and open agitation. Therefore, since all these events became an unpleasant affair that involved one of the most prominent members of the Party of the

⁶³ zlouporaba.

Rights and the distinguished clergyman, oppositional parties used it as an illustration of the conditions in which the elections were held. On the other hand, the fact that Žerjavić was sentenced on prison clearly revealed that regime of ban Khuen was quite rigorous regarding the political agitation of the clergy, though the involved persons could be of the prominent social status.

KEY WORDS: parliament elections, 1892, Marija Bistrica, The Party of the Rights, parish priest dr. Juraj Žerjavić, »rebellion«, prosecutions